- projekt-

Załącznik Nr 1 do Uchwały nr 379/9000/14
Zarządu Województwa Podkarpackiego
w Rzeszowie
z dnia 4 sierpnia 2014 r.

WOJEWÓDZKI PROGRAM WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

na lata 2014 - 2020

RZESZÓW 2014

Spis treści:

WSTĘP 3

1. PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU 5

2. KONDYCJA RODZINY NA PODKARPACIU 6

3. DIAGNOZA SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I PIECZY ZASTĘPCZEJ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM 12

3.1. WSPARCIE I POMOC RODZINIE 13

3.2. PIECZA ZASTĘPCZA 18

3.3. USAMODZIELNIENIA 25

3.4. PRZYSPOSOBIENIE 26

4. ANALIZA SWOT SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I PIECZY ZASTĘPCZEJ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM 30

5. PROGRAM 33

5.1. CELE PROGRAMU, DZIAŁANIA, WSKAŹNIKI 33

5.2. SPOSÓB REALIZACJI I FINANSOWANIE PROGRAMU 39

5.3. MONITORING REALIZACJI PROGRAMU 40

BIBLIOGRAFIA 41

WSTĘP

Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem dla rozwoju dziecka. Rodzice realizujący w sposób prawidłowy funkcje rodziny dają gwarancje na optymalne przygotowanie dziecka do dorosłego życia, wyposażając je w umiejętność nawiązywania relacji i tworzenia związków oraz odpowiedzialne podejmowanie przez młodego człowieka ról społecznych, zawodowych, rodzicielskich. W cyklu życia działają na rodzinę różne stresory, które mogą wynikać z rozwoju rodziny albo są związane z nagłymi i nieoczekiwanymi zdarzeniami losowymi. Dla wsparcia rodzin oraz aby zapewnić pomoc rodzinom przeżywającym różne kryzysy i trudności powstał Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej, którego głównym celem jest **budowanie i rozwój zintegrowanego systemu wsparcia i pomocy rodzinie oraz pieczy zastępczej w regionie.**

Niniejszy Program zakłada, że należy wzmacniać rodzinę poprzez działania profilaktyczne oraz pomocowe jak również zapewnić kompleksowe wsparcie dla dzieci i rodzin. Aby te działania były skuteczne należy także zapewnić wsparcie dla osób i instytucji realizujących zadania na rzecz dziecka i rodziny. Dla osiągnięcia celu programu i zrealizowania zawartych w nim działań potrzeba wypracowania zasad stałej współpracy osób i instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny. Jako program o zasięgu wojewódzkim określa również koordynacyjny charakter regionalnej polityki społecznej w realizacji zadań na rzecz dziecka i rodziny.

Program przedstawia kondycję rodziny na Podkarpaciu. Zawiera także diagnozę zasobów oraz potrzeb w realizacji ustawowych zadań na rzecz dziecka i rodziny. Na podstawie analizy SWOT systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w województwie podkarpackim wyznaczone zostały cele operacyjne oraz kierunki działań zmierzające do budowania i rozwoju zintegrowanego systemu wsparcia i pomocy rodzinie oraz pieczy zastępczej w regionie.

Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014-2020 został opracowany na podstawie art.183 ust.2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemu pieczy zastępczej i stanowi integralną część Strategii Rozwoju Województwa – Podkarpacie 2020: Cel 2 Rozwój

kapitału ludzkiego i społecznego jako czynników: innowacyjności regionu oraz poprawy poziomu życia mieszkańców

- Priorytet 2.4. Włączenie społeczne

  CEL: Wzrost poziomu adaptacyjności zawodowej i integracji społecznej w regionie

  KIERUNKI DZIAŁAŃ :

- 2.4.1. Zmniejszenie poziomu biedy i wykluczenia społecznego w województwie
- 2.4.2. Wzrost aktywności osób mających trudności z wejściem i utrzymaniem się na rynku pracy
- 2.4.3. Tworzenie zintegrowanego systemu wsparcia dla środowisk zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym.

Program uwzględnia także działania dotyczące polityki społecznej wobec rodzin, które zostały zawarte w innych dokumentach programowych o zasięgu wojewódzkim, są to m. in. :

- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie 2014– 2020,
- Wojewódzki Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na lata 2014-2010
- Wojewódzki Program Pomocy Społecznej na lata 2009-2015
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii na lata 2012 – 2016.

1. PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU

- Ustawa z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2013r., poz. 135, j.t. z późn. zm),
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2012r., poz. 788, j.t. z późn. zm),
- Konwencja o Prawach Dziecka (Dz.U. z dnia 23 grudnia 1991r.),
- Ustawa z dnia 5 czerwca o samorządzie województwa (Dz.U. z 2013r., poz. 596, z późn. zm),
- Ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2013r., poz. 182, j.t. z późn. zm),
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U z 2005r., nr 180, poz. 1493, z późn. zm),
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U z 2010r., nr 234, poz. 1536).

2. KONDYCJA RODZINY NA PODKARPACIU

Rodzina to środowisko wychowawcze stanowiące podstawową grupę społeczną opartą na więzach pokrewieństwa, małżeństwa czy adopcji. Znana od najdawniejszych czasów i badana przez wielu uczonych. Rodzina jest pierwszą i podstawową komórką życia społecznego do której należymy od narodzin. Rodziny nie możemy sobie wybrać, tak jak to możemy zrobić w przypadku innych grup społecznych. Przynależność do niej jest od nas niezależna.

Rodzina to również pierwszy wychowawca, dzięki któremu dziecko rozwija się by pełnić określoną rolę życiową, jest uznawana za podstawowe i naturalne środowisko wychowawcze.

Rodzina rozumiana jako najważniejsza komórka społeczna, spełnia ważną rolę w życiu człowieka, jaką jest poczucie bezpieczeństwa, wsparcia i przynależności. Rodzinę tworzą ludzie bliscy sobie, umiejący ze sobą się porozumiewać, mający do siebie serdeczny stosunek, darzący się uczuciem miłości, przyjaźni, wzajemnego zrozumienia i zaufania. Rodzina, to grupa ludzi zjednoczonych (zespolonych) pewną formą regularnej interakcji lub wzajemnej zależności.

Rodzina rozwijała się na przestrzeni wielu tysięcy lat i jej model zmieniał się pod wpływem wielu czynników. Rozwojowi rodziny sprzyjał postęp kulturowy, społeczny i techniczny. Miała ona wiele etapów przemian. Na przestrzeni dziejów widać funkcjonowanie i znaczenie poszczególnych modeli rodziny.

Rodzina ma ogromne znaczenie ze względu na funkcje jakie spełnia:

- ✓ zapewnia wszystkim jej członkom możliwości życia i rozwoju,
- ✓ daje możliwość dzielenia się swoimi emocjami,
- ✓ daje poczucie przynależności, tożsamości i poczucia wartości na odpowiednim poziomie,
- ✓ zaspokaja potrzeby rozwojowe dzieci,
- ✓ posiada jasny podział ról, strukturę władzy i sprawiedliwy podział obowiązków,
- ✓ zaspokaja potrzebę bliskich więzi z innymi,
- ✓ zapewnia prawidłową komunikację pomiędzy osobami.

Rola rodziny w życiu każdego człowieka i społeczeństwa jest ogromna. Pomimo wielu zagrożeń, a niekiedy nawet rozpadu wielu związków, rodzina jako instytucja wychodzi z tego cało. Polityka państwa powinna wspierać rodziny w wypełnianiu funkcji im przypisanych.

Rodzina wychowuje dzieci nie tylko dla siebie samej, ale dla dobra społecznego. Można ją traktować jako instytucję wychowawczą, ponieważ, jak każda instytucja służy jakiemuś celowi, realizuje zadania wychowawcze.

Nawiązując do funkcji, jakie powinna spełniać rodzina, można powiedzieć, że na szczęście dziecka w rodzinie składa się wszystko, co wywołuje w nim pozytywne stany psychiczne, jest źródłem zadowolenia z własnej sytuacji i przyczynia się do identyfikowania się z własnym środowiskiem rodzinnym. Inny rozpowszechniony pogląd wyraża się w tym, iż rodzice pragną przede wszystkim szczęścia dziecka, lub że zapewnienie mu „szczęśliwego dzieciństwa" jest dla nich najważniejsze. Pragnienie szczęścia dla swego dziecka, stanowi element postaw rodzicielskich wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia z rozsądnym zaangażowaniem dorosłych w wychowanie dzieci.

Nie każda rodzina jest dobrym środowiskiem wychowawczym. Często w skutek wielu zawirowań społecznych współczesna rodzina nie może sprostać swoim zadaniom.

Na przestrzeni wielu tysięcy lat model rodziny zmieniał się pod wpływem wielu czynników. Rozwojowi rodziny sprzyjał postęp kulturowy, społeczny i techniczny. Zadania wychowawcze i społeczne współczesnej rodziny są coraz trudniejsze. Największe wyzwania występują zwłaszcza w rodzinach, gdzie obydwoje rodzice pracują, przez co poświęcają mniej czasu dzieciom.

Województwo Podkarpackie zamieszkiwane jest przez 2129,3 tys. ludności (według danych Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, maj 2014), co odpowiada 5,5% populacji kraju. Pod względem liczby ludności województwo podkarpackie zajmuje obecnie 8 miejsce w kraju. Liczba mieszkańców od kilku lat utrzymuje się na stałym poziomie. Stolicą województwa i największym ośrodkiem miejskim jest Rzeszów liczący ok.180 tys. ludności. Inne miasta z największą liczbą ludności to Przemyśl (64,7 tys.), Stalowa Wola (63,3 tys.), Mielec (60,7 tys.), Tarnobrzeg (48,6 tys.), Krosno (47,3tys.). Podkarpackie jest regionem o charakterze rolniczo-

przemysłowym. Największa gęstość zaludnienia występuje w miastach i w pasie środkowym województwa, najmniejsza w części południowej i wschodniej. Ludność miejska zamieszkując w 50 miastach na terenie Podkarpacia stanowi 41,2% ludności województwa. Średnia gęstość zaludnienia wynosi 119 osób na km^2 powierzchni województwa (w Polsce – wynosi on 123). Wskaźnik ten wykazuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne w województwie, od najwyższego w Rzeszowie i Przemyślu do najniższego w powiatach: bieszczadzkim i leskim. Ludność Podkarpacia cechuje dość wysoki przyrost naturalny (tj. różnica pomiędzy liczbą urodzeń żywych i zgonów). W roku 2013 wskaźnik ten wyniósł 0,84 (w kraju minus 0,46). Był on niższy niż w roku 2012 (1,3), jak też 2010 (1,7). Niestety przyrost naturalny- choć jest wciąż wysoki na tle kraju –systematycznie, z roku na rok maleje. Struktura ludności według płci od kilku lat się nie zmienia. W ogólnej liczbie mieszkańców przeważają kobiety, które stanowią 51% ludności województwa (na podstawie Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, stan na maj 2014). Na Podkarpaciu obserwuje się niekorzystne zmiany, świadczące o starzeniu się społeczeństwa. W rodzinach obserwuje się zmniejszenie udziału dzieci i młodzieży (wiek 0-17 lat), przy jednoczesnym wzroście osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni w wieku 65 lat, kobiety w wieku 60 lat). Liczba zawieranych związków małżeńskich na Podkarpaciu również ma tendencje spadkową. W roku 2013 zawarto 10657 związków małżeńskich. Na przestrzeni ostatnich lat było to o 10,1% mniej niż w 2012 roku i aż o 19,3% mniej niż w 2010 (Urząd Statystyczny w Rzeszowie-stan na maj 2014). Nie jest to dobrym sygnałem-gdyż sytuacja ta pośrednio wpływa na starzenie się rodzin podkarpackich. Mniejsza liczba zawieranych związków małżeńskich ma również odzwierciedlenie w tak zwanym współczynniku urodzeń. W roku 2013 zanotowano 20373 urodzenia żywe (tj. o 691 urodzeń mniej niż w roku 2012 i o 1617 urodzeń mniej niż w 2010). W rodzinach jest coraz mniej dzieci. Analizując te dane można zaobserwować, że rok 2013 jest kolejnym rokiem w którym poziom reprodukcji ludności nie zapewnia tak zwanej zastępowalności pokoleń, co również, w perspektywie najbliższych lat wpłynie na pogorszenie kondycji podkarpackich rodzin. Województwo podkarpackie jest bardzo zróżnicowane kulturowo, społecznie, ekonomicznie co niewątpliwie odciska się na kondycji rodziny podkarpackiej. Czynnikiem pozytywnym, który wyróżnia Podkarpacie jest czynnik demograficzny- określający przeciętne trwanie życia.

Według badań GUS mieszkańcy województwa cieszą się najdłuższym trwaniem życia w Polsce. Na taki stan rzeczy mają wpływ bez wątpienia warunki naturalne Podkarpacia. To województwo podkarpackie może się poszczycić jednym z najczystszych środowisk naturalnych w kraju. Współczynnik umieralności w województwie podkarpackim wyniósł w roku 2013- 8,7%, co oznacza ze na 1000 ludności przypadło 8,7 zgonów (dla Polski wskaźnik ten wyniósł 10,1%). Pomimo że mieszkańcy Podkarpacia żyją najdłużej-liczba zgonów, również z roku na rok nieznacznie powiększa się.

Ważnym elementem mającym wpływ na stan zaludnienia, tuż obok przyrostu naturalnego są migracje ludności. Od wielu lat w województwie zauważa się ujemne saldo migracji. W roku 2013 w wyniku migracji liczba ludności województwa zmniejszyła się o 3102 osoby, co w przeliczeniu na 1000 mieszkańców województwa wynosi 1,5. Oznacza to, że liczba osób wymeldowanych z pobytu stałego w ciągu roku przekroczyła liczbę osób zameldowanych na pobyt stały w tym okresie. Jedną z przyczyn migracji są sezonowe wyjazdy mieszkańców regionu do pracy za granicą.

Analizując kondycję rodziny na Podkarpaciu należy również zwrócić uwagę na liczbę separacji i rozwodów. W roku 2013 rozwiodło się 2332 pary małżeńskie (dane Urzędu Statystycznego w Rzeszowie, stan na maj 2014). Liczba rozwodów zwiększyła się w stosunku do poziomu z roku 2012 i 2013. W ponad 70% przypadków powództwo wniosła kobieta. Najczęstszymi przyczynami rozwodów były: niezgodność charakterów, nadużywanie alkoholu, niedochowanie wierności małżeńskiej. W przypadku orzeczeń sądów o separację w roku 2013 liczba orzeczeń spadła (w stosunku do 2012 roku).

Kwestie demograficzne m.in. przyrost naturalny, przeciętna długość życia, migracje, rozwody, separacje należą do jednych z ważniejszych problemów rozwoju społeczeństwa, w tym rodziny. Czynniki demograficzne niewątpliwie wpływają na rozwój, kondycję rodziny.

Kolejnym, ważnym elementem wpływającym na prawidłowy rozwój rodziny są wzajemne relacje pomiędzy poszczególnymi jej członkami.

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem w życiu każdego człowieka, kształtującym osobowość, system wartości, styl życia. W przypadku dezorganizacji relacji rodzinnych, rodzina nie jest w stanie realizować podstawowych zadań, role wewnątrzrodzinne ulegają zaburzeniu, łamane są reguły a zachowania

poszczególnych członków stają się coraz bardziej niezgodne z normami prawnymi i moralnymi oraz oczekiwaniami społecznymi. Jedną z głównych przyczyn zaburzenia w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny jest przemoc w rodzinie.[1]

Przemoc domowa może być zarówno skutkiem, jak i przyczyną dysfunkcji w rodzinie, bez wątpienia należy zaklasyfikować ją do kategorii zachowań negatywnych o dużej szkodliwości społecznej. Problem przemocy domowej na terenie województwa podkarpackiego obrazują informacje dotyczące tego zjawiska społecznego, pochodzące z ośrodków pomocy społecznej oraz z raportów policyjnych z przeprowadzonych interwencji domowych. W roku 2012 problem przemocy domowej dotknął 4072 rodziny z terenu województwa podkarpackiego. Z perspektywy ostatnich kilku lat można stwierdzić, że skala przemocy domowej systematycznie rośnie. Grupę najczęściej poszkodowanych osób w wyniku przemocy w rodzinie stanowiły kobiety oraz dzieci. Według danych uzyskiwanych z ośrodków pomocy społecznej na terenie województwa podkarpackiego wynika, że sprawcami przemocy domowej są najczęściej mężczyźni (na podstawie danych Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie-stan na 2012). Dane te prezentują jedynie pewien odsetek tego zjawiska, nie uwzględniają bowiem niezgłoszonych przypadków przemocy.

Przemoc, kłopoty, kryzysy w rodzinie doprowadzają do nadużyć władzy rodzicielskiej. Wówczas w sytuacjach kryzysowych, dochodzi do ingerencji sądów we władzę rodzicielską. Jeżeli sytuacja tego wymaga i władza rodzicielska nie jest prawidłowo sprawowana, sąd może zadecydować o jej ograniczeniu, pozbawianiu lub zawieszeniu. Na Podkarpaciu systematycznie zwiększa się liczba ingerencji sądów we władzę rodzicielską. W roku 2012 na terenie województwa podkarpackiego sądy ponad 1200 razy ingerowały we władzę rodzicielską. W roku 2013 liczba ingerencji zwiększyła się do poziomu 1300 (dane statystyczne wykazane przez sądy rejonowe apelacji rzeszowskiej stan na 2013). Jest to zjawisko bardzo niepokojące. Tym bardziej, że pokrzywdzonymi są w głównej mierze osoby nieletnie i małoletnie.

[1] A. Brzezińska, E. Hornowska. Dzieci i młodzież wobec agresji i przemocy. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa 2007 s.127.

Na Podkarpaciu działają Ośrodki Interwencji Kryzysowej. Zgodnie z ustawą o pomocy społecznej interwencja kryzysowa stanowi zespół interdyscyplinarnych działań podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu. Jej celem jest przywrócenie równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie z kryzysem. Służą one wsparciem i specjalistyczną opieką osobom potrzebującym. Na Podkarpaciu działa 13 Ośrodków Interwencji Kryzysowej (stan na 31.07.2013). W zależności od potrzeb oferują one różne formy pomocy: od konsultacji psychologicznych po porady prawne czy terapię indywidualną.

Ważnym elementem wspierającym rodziny będące w sytuacji kryzysowej są instytucje pomocy społecznej. Pomoc społeczna jest instytucją polityki społecznej państwa, której podstawowym celem jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie sami pokonać. Najczęstszą formą pomocy społecznej udzielanej rodzinom, osobom są świadczenia o charakterze pieniężnym i niepieniężnym. Klientami pomocy społecznej są najczęściej rodziny, które nie są w stanie zaspokoić swoich potrzeb życiowych. Najczęstszymi dysfunkcjami występującymi w rodzinach, którym przyznano pomoc było: ubóstwo, bezrobocie, długotrwała choroba, niepełnosprawność.

Analizując kondycję rodziny podkarpackiej warto również zwrócić uwagę na problem bezrobocia. Obecnie zagadnienie bezrobocia zajmuje jedno z czołowych miejsc w analizach i polityce rynku pracy. Wydaje się, że osobiste doświadczenia związane z brakiem pracy oraz niemożnością uzyskania stałego zatrudnienia są bardziej znaczące niż społeczny zasięg tego zjawiska. Szczególnego znaczenia nabiera bezrobocie w odniesieniu do indywidualnego losu człowieka, rodziny.
Bezrobocie jest zjawiskiem wielopłaszczyznowym i jego indywidualne oraz społeczne skutki są bardzo szerokie. Nie jest ono negatywne tylko dla osób nim dotkniętych, ale również jest ciężarem dla całego społeczeństwa[2].

Negatywne skutki bezrobocia dla samych bezrobotnych i ich rodzin to kłopoty finansowe a często ubóstwo, trudności z zagospodarowaniem wolnego czasu, izolacja społeczna, zależność od innych ludzi, upokorzenie, niepokój o przyszłość

[2] Praca socjalna, listopad-grudzień 2007 r., Instytut Rozwoju Służb Społecznych, str. 57

i poczucie napiętnowania. Wszystko to pogarsza stan psychiczny bezrobotnych zwłaszcza, gdy pozostawanie bez pracy jest długotrwałe.

Na Podkarpaciu stopa bezrobocia rejestrowanego według powiatów w marcu 2014 wyniosła 16,4% (Urząd Statystyczny w Rzeszowie, stan na marzec 2014). Od kilku lat bezrobocie na Podkarpaciu wykazuje tendencję wzrostową. Rośnie też liczba osób pozostających długotrwale na bezrobociu. Bezrobocie wpływa na kondycję całej rodziny, wywołując często sytuacje konfliktowe, depresję, wpływa na uzależnienia. Osoby bezrobotne znacznie częściej używają alkoholu, jako substancji odurzającej, która ułatwia im pozytywne postrzeganie własnej osoby i świata, wspomaga procesy komunikacyjne oraz polepsza samopoczucie psychiczne. Problemy alkoholowe pojawiają się w podkarpackich rodzinach nie tylko w przypadku sytuacji kryzysowej jaką jest bezrobocie. Napoje alkoholowe są powszechną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej. Liczba przestępstw popełnianych pod wpływem alkoholu w województwie podkarpackim w latach 2008-2012 systematycznie rosła (dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie).

Problemy z alkoholem ma nie tylko ten, kto pije, ponieważ nikt nie pije w próżni społecznej. Problem mają wszyscy, którzy pozostają w więzi z alkoholikiem. Osoby nadmiernie pijące mają destrukcyjny wpływ na życie rodzinne i zdrowie rodziny. Nadużywanie alkoholu jest również najczęściej podawaną przyczyną rozpadu małżeństwa.

Podsumowując kondycję rodziny podkarpackiej można wnioskować, że wpływa na nią wiele czynników (kilka najistotniejszych zostało tu omówionych). Rodzina może być traktowana, jako grupa i jako instytucja o szczególnym znaczeniu społecznym. Myśliciel, socjolog August Comte, uważał rodzinę za „podstawową grupę społeczną, na której opiera się całe społeczeństwo"[3].

3. DIAGNOZA SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I PIECZY ZASTĘPCZEJ NA PODKARPACIU

Diagnoza systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej na Podkarpaciu dokonana została poprzez analizę danych pochodzących z różnych źródeł. Wykorzystane zostały dane z Głównego Urzędu Statystycznego, Sądu Apelacyjnego

[3] T.Pilch, I.Lepalczyk, [red.], *Pedagogika Społeczna*, Wydawnictwo „Żak", Warszawa 1995, s. 137.

w Rzeszowie a także informacje z Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie, który prowadzi monitoring realizacji zadań przez samorządy gminy, powiatu i województwa wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Posłużono się także materiałem opracowanym przez Obserwatorium Integracji Społecznej oraz sprawozdawczością Oddziału Ośrodek Adopcyjny w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej w Rzeszowie. Zostały także opracowane ankiety i przesłane do samorządów gminy i powiatu jako narzędzie uzupełniające do diagnozy systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w regionie.

3.1. WSPARCIE I POMOC RODZINIE

W myśl ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za wsparcie i pomoc rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych odpowiedzialny jest samorząd gminy. Wsparcie to powinno polegać w szczególności na:

- analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie,
- wzmocnieniu roli i funkcji rodziny,
- rozwijaniu umiejętności opiekuńczo – wychowawczych rodziny,
- podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny,
- pomocy w integracji rodziny,
- przeciwdziałaniu w marginalizacji i degradacji społecznej rodziny,
- dążeniu do reintegracji rodziny.

Do zadań gminy należy m. in. opracowanie i realizacja trzyletnich programów wspierania rodziny. Na podstawie przeprowadzonych ankiet okazało się, że jedynie w 59 gminach (na 160 gmin w województwie podkarpackim) zostały opracowane i wdrożone programy zawierające działania wspierające rodzinę w środowisku lokalnym oraz pomocowe na rzecz dziecka i rodziny. Pozostałe gminy odpowiedziały, iż takich programów nie posiadają (stan na maj 2014 roku – dane z ankiet ROPS).

Rodzina ma prawo liczyć na pomoc w formie: konsultacji i poradnictwa specjalistycznego, terapii i mediacji, usług opiekuńczych i specjalistycznych,

poradnictwa prawnego, udziału w grupach wsparcia oraz grupach samopomocowych. Jak wynika z danych uzyskanych za pomocą badań ankietowych niewiele gmin świadczy kompleksową, specjalistyczną pomoc dla rodzin w tym zakresie.

Tabela 1 Stosowane na terenie gmin metody pracy z rodziną *(dane z ankiet ROPS stan na maj 2014r)*

Lp.	Metody pracy z rodziną	Liczba gmin
1.	Specjalistyczne poradnictwo	51
2.	Terapia	17
3.	Mediacje	8
4.	Specjalistyczne i opiekuńcze usługi	102
5.	Poradnictwo prawne	56
6.	Grupy wsparcia	16
7.	Grupy samopomocowe	4
8.	Inne	27

Najbardziej rozpowszechnioną formą pracy z rodziną są specjalistyczne i opiekuńcze usługi – tę metodę pracy realizuje 102 gminy w regionie. Grupy wsparcia, grupy samopomocowe, mediacje i terapie to metody pracy z rodziną, po które sięga zaledwie kilka lub kilkanaście gmin. Specjalistyczna pomoc oferowana jest głównie przez większe ośrodki pomocy społecznej, usytuowane przede wszystkim w miastach powiatowych.

Asystent rodziny

W celu osiągnięcia lub przywrócenia rodzinie podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwiłaby wychowywanie dzieci został wprowadzony asystent rodziny. Głównym zadaniem asystenta jest praca z całą rodziną aby zapobiec odejściu dziecka albo umożliwić mu powrót do rodziny jeśli zostało umieszczone w pieczy zastępczej. Do zadań asystenta rodziny należy w szczególności: opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną, współpracując w tym zakresie

z rodziną, pracownikiem socjalnym, koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej. Asystent rodziny ma udzielać pomocy rodzinom w rozwiązywaniu ich problemów socjalnych, psychologicznych, opiekuńczo-wychowawczych, udzielać wsparcia w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymaniu pracy zarobkowej, w edukacji dzieci, podejmować w razie potrzeby działania interwencyjne i zaradcze w rodzinie. Do jego obowiązków należy także sporządzanie stosownej dokumentacji, współpraca z instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny, współpraca z zespołem interdyscyplinarnym ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz monitorowanie sytuacji po zakończeniu pracy w rodzinie.

Dane uzyskane z Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie wskazują, że w 2013 roku na rzecz rodzin pracowało 157 asystentów, z pomocy których skorzystało 1346 rodzin (średnio 8,6 rodzin przypadało na 1 asystenta). Zdecydowana większość rodzin korzystała z pracy asystenta w dłuższej perspektywie czasowej – od kilku miesięcy do roku a nawet powyżej jednego roku. Spośród ogólnej liczby rodzin objętych opieką asystenta, 74 rodziny zostały zobowiązane do tej formy pracy przez sąd, z powodu niewydolności wychowawczych i zaniedbywania dzieci.

W 2013 roku asystenci rodziny zakończyli pracę z 292 rodzinami. W przypadku aż 173 rodzin (59,2%) asystent zakończył pracę z powodu osiągnięcia celów. Na rzecz 45 rodzin (15,4%) zmienione zostały metody pracy z rodziną, 57 rodzin (19,5%) zerwało współpracę z asystentem, a w 17 przypadkach zakończono pracę z uwagi na brak jej efektów.

Na koniec maja 2014 roku 95 ośrodków pomocy społecznej w gminach (na 160 gmin w województwie podkarpackim) zatrudniało asystenta rodziny. Dziesięć gmin planowało zatrudnić asystenta od czerwca 2014 roku. Ogółem zatrudnionych było 140 asystentów, którzy pracowali na rzecz 1311 rodzin, czyli jeden asystent pracował średnio z 9,4 rodzinami. Spadek liczby asystentów spowodowany był głównie brakiem środków finansowych na kontynuację zatrudnienia w nowym roku budżetowym *(dane z ankiet 2014r.)*.

W 2013 roku wydatki na wynagrodzenie asystentów rodziny tylko w 19% finansowane były z budżetu gminy. Pozostała część (81%) pozyskiwana była

z innych źródeł, najczęściej pochodzących z różnych programów i projektów o charakterze czasowym, co nie dawało gwarancji trwałości i ciągłości w zatrudnieniu. Wszyscy asystenci rodziny zatrudnieni zostali bezpośrednio przez gminy – ośrodki pomocy społecznej. Większość z nich (56%) było zatrudnionych na podstawie umowy o pracę w systemie zadaniowego czasu pracy, pozostali (44%) na podstawie umów o świadczenie usług. Na podstawie uzyskanych z ankiet danych okazało się, że 64% pracujących asystentów rodziny uczestniczyło w różnych kursach, szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje zawodowe. Jedynie 35% gmin zabezpieczyło na ten cel środki budżetowe.

Placówki wsparcia dziennego

W celu wsparcia rodziny dziecko może zostać objęte opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego. Placówkę wsparcia dziennego prowadzi gmina lub podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania. Placówki te mogą być prowadzone w formie:

- opiekuńczej (np. koła zainteresowań, świetlice, kluby, ogniska wychowawcze, pomoc w nauce),
- specjalistycznej (np. zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, logopedyczne, korekcyjne),
- pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę (animacja i socjoterapia).

Placówka wsparcia dziennego powinna nie tylko organizować dzieciom czas wolny i pomoc w nauce ale także wychowawcy w niej zatrudnieni powinni współpracować z rodzicami dziecka, uczyć ich jak rozumieć swoje dziecko, jak je wychowywać, jak współpracować ze szkołą.

Pod koniec 2013 roku w województwie podkarpackim funkcjonowało 97 placówek wsparcia dziennego (na 160 gmin). Największą liczbę stanowiły placówki o charakterze opiekuńczym - 87, placówki prowadzone w formie specjalistycznej – 6 oraz w formie pracy podwórkowej – 4. Ogółem placówki wsparcia dziennego oferowały 2661 miejsc, z oferty placówek skorzystało 2128 dzieci.

W województwie podkarpackim funkcjonują także placówki o zasięgu ponadgminnym – usytuowane są one na terenie pięciu powiatów.

Pomoc rodziny wspierającej

W pracy z rodziną bardzo ważne jest wsparcie środowiska lokalnego. W celu wpierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Rodziny wspierające mają wspomagać rodziny przeżywające trudności w opiece i wychowywaniu dzieci, pomagać im w prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz w kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z najbliższego sąsiedztwa, otoczenia dziecka. Rodzina działa na podstawie umowy zawieranej z wójtem, która określa zasady zwrotu kosztów związanych z udzielaniem pomocy.
Ta forma pomocy rodzinie nie znalazła większego uznania w regionie. Na podstawie badań ankietowych ustalono, iż w 2013 roku funkcjonowało 8 rodzin wspierających na terenie woj. podkarpackiego a rok później już tylko jedna.

Za finansowanie pobytu dzieci w różnych formach pieczy zastępczej odpowiedzialny jest powiat. Jednakże ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła obowiązek współfinansowania pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo – wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo – terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym przez gminy. Gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej ponosi za dziecko wydatki w wysokości:

10% - w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,

30% - w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,

50% - w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Wprowadzenie takiego rozwiązania ma na celu zachęcić gminy do podjęcia wytężonej pracy z rodziną biologiczną, aby nie było potrzeby umieszczania dziecka w pieczy zastępczej lub aby powrót dziecka do rodziny był możliwie szybki.
Z analizy danych zawartych w ankiecie, wynika iż w 2012 roku podkarpackie gminy współfinansowały pobyt 270 dzieci w pieczy zastępczej, wydając na ten cel 300 500,00 zł. W kolejnym 2013 roku w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej gminy ponosiły koszty pobytu 541 dziecka na ogólną kwotę 1 256 500,00 zł *(dane z ankiet ROPS 2014r).*

3.2. PIECZA ZASTĘPCZA

Dokumenty międzynarodowe, przede wszystkim Konwencja o Prawach Dziecka oraz rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr 33 (77) o umieszczaniu dzieci poza rodziną zawierają następujące dyrektywy:

- Bez koniecznej potrzeby nie należy ingerować w życie rodziny;
- Jeżeli ingerencja jest konieczna, wówczas rozpocząć należy od próby ochrony dobra dziecka poprzez udzielenie wsparcia całej rodzinie (bez umieszczania dziecka poza rodziną);
- Wobec zaistnienia konieczności umieszczenia dziecka poza rodziną, głównym celem tego przedsięwzięcia powinno być stworzenie sytuacji umożliwiającej dziecku powrót do jego rodziców;
- Dzieci przebywające poza rodziną powinny być umieszczone w rodzinnych formach pieczy (formy instytucjonalne są ostatecznością);
- Dzieci przebywające poza rodziną powinny mieć styczność ze swymi rodzicami (wyjąwszy sytuację, gdy sąd tę styczność ograniczy);
- Jedynie wówczas, gdy postawa rodziców konsekwentnie uniemożliwia powrót dziecka do rodziny, można je umieścić w instytucji pieczy zastępczej o charakterze trwałym.

Po 2011 roku w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym wprowadzono nowe zapisy dotyczące umieszczania dziecka w pieczy zastępczej. Fakt ten powinien nastąpić dopiero po wykorzystaniu wszelkich form wsparcia i pomocy rodzinie. Pobyt dziecka poza rodziną powinien mieć charakter czasowy, do momentu gdy zaistnieją warunki umożliwiające powrót dziecka do rodziny albo umieszczenia go w rodzinie adopcyjnej.

W celu realizacji w/w założeń ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadziła nowe rozwiązania także na poziomie powiatu. Samorząd powiatowy zobowiązany jest do zapewnienie dzieciom pobytu w pieczy zastępczej (rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka i placówki opiekuńczo - wychowawcze).

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wyróżnia następujące formy rodzinnej pieczy zastępczej:

- rodzina zastępcza spokrewniona,
- rodzina zastępcza niezawodowa,
- rodzina zastępcza zawodowa, w tym zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowa specjalistyczna,
- rodzinny dom dziecka.

Na terenie województwa podkarpackiego funkcjonują wszystkie formy rodzinnej pieczy zastępczej.

Tabela 2 Rodzinne formy pieczy zastępczej w woj. podkarpackim oraz liczba przebywających w nich dzieci *(dane z PUW stan na XII 2013r.)*

Lp.	**Forma rodzinnej pieczy zastępczej**	**Liczba rodzin**	**Liczba dzieci**
1.	Rodzina zastępcza spokrewniona	823	1101
2.	Rodzina zastępcza niezawodowa	494	688
3.	Rodzina zastępcza zawodowa	49	200
4.	Pogotowie rodzinne	10	17
5.	Rodzina zawodowa specjalistyczna	11	24
6.	Rodzinny dom dziecka	2	13
	Ogółem	**1389**	**2043**

Spośród ogółu rodzinnych form pieczy zastępczej w liczbie 1389, największą część stanowią rodziny zastępcze spokrewnione z dzieckiem (59,3%). W tym przypadku funkcję rodziców zastępczych pełnią dziadkowie lub pełnoletnie rodzeństwo dziecka umieszczonego w rodzinie. W kolejności są rodziny zastępcze niezawodowe (35,6%) – rodzice zastępczy to dalsi krewni lub osoby niespokrewnione z dzieckiem. Najmniej funkcjonuje zawodowych form rodzinnej pieczy zastępczej – rodziny zastępcze zawodowe (3,5%), pogotowia rodzinne (0,7%), rodziny zawodowe specjalistyczne

(0,8%) oraz rodzinne domy dziecka (zaledwie 0,1%). Niewielka liczba zawodowych form rodzinnej pieczy zastępczej spowodowana jest brakiem kandydatów zgłaszających gotowość do pełnienia tej funkcji ale także z niewystarczającymi środkami finansowymi jakimi dysponują powiaty w celu powoływania zawodowych form pieczy zastępczej.

W rodzinnych formach pieczy zastępczej wychowuje się ogółem 2043 dzieci *(stan na XII 2013 roku).*

Powiaty starają się tworzyć warunki do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych. Realizują to zadanie poprzez następujące działania *(opracowano na podstawie ankiet ROPS 2014r.)*:

- Szkolenia i wsparcie dla funkcjonujących rodzin zastępczych,
- Szkolenia i kwalifikacja kandydatów zgłaszających gotowość pełnienia funkcji rodzin zastępczych,
- Akcje promujące rodzicielstwo zastępcze, ogłoszenia, ulotki, internet, lokalne media, plakaty, broszury informacyjne, cykliczne ogłoszenia,
- Zapewnienie pomocy rodzinom zastępczym ze strony koordynatora w rozwiązywaniu problemów,
- Świadczenia finansowe obligatoryjne i fakultatywne dla rodzin zastępczych,
- Poradnictwo psychologiczne i prawne dla rodzin zastępczych,
- Grupy wsparcia dla rodzin zastępczych,
- Współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz parafiami w zakresie promowania rodzinnej pieczy zastępczej oraz pomocy i wsparcia dla funkcjonujących rodzin zastępczych,
- Zatrudnienie specjalistów w ORPZ (psycholog, prawnik, pedagog) dla rodzin zastępczych,
- Działania edukacyjne i terapeutyczne na rzecz rodzin zastępczych,
- Pomoc w usamodzielnianiu wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej,
- Organizowanie Dnia Rodzicielstwa Zastępczego,
- Przekazywanie informacji o RPZ na posiedzeniach Zespołów Interdyscyplinarnych,

- Prowadzenie rozmów informacyjnych bezpośrednio ze zgłaszającymi się osobami na temat rodzinnej pieczy zastępczej,
- Organizowanie wypoczynku wakacyjnego dla dzieci przebywających w pieczy zastępczej,
- Prowadzenie kampanii społecznych,
- Utworzenie Punktu Informacyjnego,
- Ustalenie limitu rodzin zastępczych zawodowych w kolejnych latach,
- Rozpowszechnianie wiedzy o rodzinach pomocowych,
- Działania profilaktyczne na rzecz rodzin zastępczych, mediacje,
- Opracowywanie i realizacja programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- Podnoszenie jakości świadczonych usług na rzecz dziecka i rodziny,
- Tematyczne wystąpienia na konferencjach,
- Grupy terapeutyczne dla rodzin zastępczych,
- Konsultacje indywidualne,
- Wypłata wynagrodzeń dla rodzin zastępczych zawodowych,
- Organizowanie festynów promujących ideę rodzicielstwa zastępczego.

Za realizację zadań w systemie pieczy zastępczej odpowiedzialny jest organizator rodzinnej pieczy zastępczej utworzony w każdym powiecie. Do jego zadań należy pozyskiwanie, przeprowadzanie badań psychologiczno – pedagogicznych, diagnozowanie, kwalifikowanie i szkolenie kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej zawodowej, rodziny zastępczej niezawodowej lub prowadzenia rodzinnego domu dziecka. Organizator zapewnia także pomoc i wsparcie osobom sprawującym rodzinną pieczę zastępczą poprzez organizowanie grup wsparcia, rodzin pomocowych, prowadzenie poradnictwa i terapii, organizowanie pomocy wolontariuszy, pomoc prawną, umożliwienie podnoszenia kwalifikacji oraz wzmacnianie kompetencji rodzin zastępczych i przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego. Organizator dokonuje okresowej oceny sytuacji dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej. W przypadku gdy rodzina zastępcza albo prowadzący rodzinny dom dziecka okresowo nie może sprawować opieki, w szczególności z powodów zdrowotnych lub losowych albo zaplanowanego wypoczynku, zadaniem organizatora jest zorganizowanie opieki nad dzieckiem. Organizator realizując swoje zadania współpracuje ze środowiskiem lokalnym.

W województwie podkarpackim funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej pełnią powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR), miejskie ośrodki pomocy rodzinie (MOPR), miejskie ośrodki pomocy społecznej (MOPS) – *dane z ankiet ROPS 2014r.).* W każdym powiecie na terenie woj. podkarpackiego funkcjonuje organizator rodzinnej pieczy zastępczej. Niestety placówki te nie zatrudniają wystarczającej liczby –w stosunku do potrzeb - specjalistów. Tylko 18 (na 25) Organizatorów zatrudnia psychologa, w 11 pracują pedagodzy, terapeuta w 1.

Organizator rodzinnej pieczy zastępczej realizuje swoje zadania przy pomocy koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej. Jeden koordynator może mieć pod opieką łącznie nie więcej niż 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka. Koordynator zapewnia pomoc i wsparcie rodzinom zastępczym i prowadzącym rodzinne domy dziecka w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej, m.in. zapewnia dostęp do specjalistycznej pomocy dla dzieci, udziela wsparcia pełnoletnim wychowankom, umożliwia nawiązanie wzajemnego kontaktu rodzinom zastępczym, zgłasza do ośrodków adopcyjnych informacje o dzieciach z uregulowaną sytuacją prawną, w celu poszukiwania dla nich rodzin przysposabiających.

Praca koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej nie może być łączona z wykonywaniem obowiązków pracownika socjalnego. Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej jest obowiązany do systematycznego podnoszenia swoich kwalifikacji w zakresie pracy z dziećmi lub rodziną, w szczególności przez udział w szkoleniach i samokształcenie, ma także prawo do korzystania z poradnictwa zawodowego, które ma na celu zachowanie i wzmocnienie jego kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego.

W pierwszych trzech latach funkcjonowania ustawy objęcie opieką przez koordynatora rodzinnych form pieczy zastępczej było zadaniem fakultatywnym. Pomimo to organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej uznają rolę koordynatora za bardzo ważną w utrzymaniu jakości rodzinnej pieczy zastępczej i w każdym powiecie na terenie województwa podkarpackiego koordynatorzy funkcjonują (stan na maj 2014 roku). W regionie zatrudnionych jest ogółem 45 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i obejmują oni pomocą 572 rodzinne formy pieczy zastępczej, w tym 371 rodzin zastępczych otrzymało pomoc koordynatora na własną prośbę (dane z ankiet ROPS 2014r.). Z przeprowadzonych ankiet wynika, iż 52% koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej korzystało w trakcie zatrudnienia z poradnictwa zawodowego.

Rodziny pomocowe

Zapewnienie opieki nad dziećmi w rodzinach pomocowych, w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dziećmi przez rodziny zastępcze i prowadzących rodzinny dom dziecka (wypoczynek, szkolenia, pobyt w szpitalu) to nowe zadanie, które powinno być realizowane przez organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. Rodziną pomocową może być rodzina zastępcza niezawodowa, zawodowa, prowadzący rodzinny do dziecka, kandydaci przeszkoleni do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub kandydaci do przysposobienia. Podstawą umieszczenia dziecka i sposób finansowania rodziny pomocowej stanowi umowa pomiędzy starostą a rodziną.

W 2013 roku na terenie woj. podkarpackiego funkcjonowały rodziny pomocowe zaledwie w dwóch powiatach.

Instytucjonalna piecza zastępcza

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje stopniową, rozłożoną w czasie zmianę dotyczącą liczby wychowanków w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. Liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo – wychowawczych (z wyjątkiem placówki typu rodzinnego) w okresie 9 lat od dnia wejścia w życie ustawy nie może być wyższa niż 30. Po tym okresie liczba dzieci w placówkach nie może być wyższa niż 14 (2021 rok).

Do tych placówek trafiać mają docelowo tylko dzieci powyżej 10 roku życia, wymagające szczególnej opieki lub mające trudności z przystosowaniem się do życia w rodzinie. Młodsze dzieci będą mogły być umieszczane w tych placówkach tylko w wyjątkowych przypadkach, np. ze względu na stan zdrowia lub w sytuacji pobytu w nich rodzeństwa.

Placówki opiekuńczo – wychowawcze, tak jak dotychczas, mogą pełnić rolę interwencyjną, socjalizacyjną, rodzinną i wielofunkcyjną. Nowym typem jest placówka specjalistyczno-terapeutyczna przeznaczona dla dzieci z niepełnosprawnością, wymagających stosowania specjalnych metod wychowawczych i specjalistycznej terapii.

Ustawa przewiduje także możliwość tworzenia następujących placówek o zasięgu regionalnym:

- regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna, w której umieszczane są dzieci wymagające szczególnej opieki, lub mające trudności w przystosowaniu się do życia w rodzinie, które ze względu na stan zdrowia wymagający stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo – wychowawczej,
- interwencyjny ośrodek preadopcyjny, w którym umieszcza się dzieci, które ze względu na stan zdrowia wymagają specjalistycznej opieki oraz w okresie oczekiwania na przysposobienie nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W placówce tego typu mogą przebywać dzieci do ukończenia 1 roku życia.

Niestety w zakresie funkcjonowania placówek o zasięgu regionalnym brak jest na dzień dzisiejszy aktów wykonawczych regulujących działalność tych instytucji.
Na terenie województwa podkarpackiego funkcjonuje 36 placówek opiekuńczo – wychowawczych usytuowanych w 21 powiatach. W placówkach przebywa ogółem 842 dzieci *(stan na 31.XII.2013r. dane z PUW)*.

Tabela 3 Informacja statystyczna na temat instytucjonalnej pieczy zastępczej w woj. podkarpackim *(dane z PUW stan na XII 2013r.)*

Lp.	Placówki opiek.–wychowawcze	Liczba placówek	Liczba miejsc w placówkach	Liczba dzieci
1.	Socjalizacyjne	26	743	753
2.	Interwencyjne	3	43	39
3.	Specjalistyczno-terapeutyczne	0	0	0
4.	Rodzinne	7	53	50
	Ogółem	**36**	**839**	**842**

Wszystkie placówki opiekuńczo – wychowawcze w woj. podkarpackim posiadają odpowiednie standardy- zgodnie z ustawą z 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej oraz rozporządzeniem MPiPS z 22 grudnia 2011r. w sprawie instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Na terenie województwa podkarpackiego nie funkcjonują placówki o zasięgu regionalnym: regionalna placówka opiekuńczo – terapeutyczna ani interwencyjny ośrodek preadopcyjny.

3.3. USAMODZIELNIENIA

Osoba opuszczająca, po osiągnięciu pełnoletności, rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo – wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo – terapeutyczną ma prawo do uzyskania pomocy na:

- kontynuację nauki,
- usamodzielnienie,
- zagospodarowanie.

Osobie usamodzielnianej powiat powinien udzielić pomocy także w uzyskaniu odpowiednich, zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, warunków mieszkaniowych oraz w zatrudnieniu.

W województwie podkarpackim w 2013 roku pomoc dla 3527 usamodzielnianych wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej to wydatek z budżetu przekraczający rocznie 2 miliony złotych.

Dane dotyczące usamodzielnień wychowanków w regionie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 4 Formy pomocy usamodzielnianym wychowankom w województwie podkarpackim. Stan na 31.XII.2013r. *(dane z PUW)*

	Liczba wychowanków korzystających z danej formy pomocy		
	Rodziny zastępcze	Placówki	Piecza zastępcza ogółem
pomoc pieniężna na kontynuację nauki	1 825	1 516	3 341
pomoc pieniężna na	45	32	77

usamodzielnienie			
pomoc pieniężna na zagospodarowanie	22	34	56
pomoc w uzyskaniu odpowied. warunków mieszkaniowych	2	41	43
pomoc w uzyskaniu zatrudnienia	0	0	0

Wielu usamodzielnianych wychowanków po ukończeniu 18 roku życia decyduje się odłożyć sam moment usamodzielnienia i korzysta z pomocy na kontynuowanie nauki, uzyskując status osoby zamieszkującej w dotychczasowej formie pieczy z uwagi na kontynuację nauki. Największą trudność w udzielaniu pomocy usamodzielnianym wychowankom stanowi pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w uzyskaniu zatrudnienia.

Realizując zadania związane z usamodzielnieniem wychowanków instytucje i osoby odpowiedzialne za ten proces powinny mieć na uwadze, że zanim wychowanek otrzyma przewidziane w ustawie świadczenia powinien być wyposażony w niezbędne kompetencje i umiejętności prospołeczne i zawodowe, posiadać właściwe warunki do życia – możliwość zamieszkania i podjęcia pracy, a w razie potrzeby powinien mieć możliwość wsparcia ze strony innych osób. To niezbędne warunki, by proces startu w dorosłość zakończył się sukcesem.

3.4. PRZYSPOSOBIENIE

Od dnia 1 stycznia 2012 roku zadanie z zakresu adopcji realizowane jest zgodnie z art. 154 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887) przez samorząd województwa i należy do jego wyłącznej kompetencji. Art. 184 przywołanej ustawy mówi, że do

zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd województwa należy organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych. Samorząd Województwa Podkarpackiego na mocy uchwały nr XV/260/11 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 listopada 2011r. powierzył to zadanie Regionalnemu Ośrodkowi Polityki Społecznej w Rzeszowie, który jest jednostką organizacyjną samorządu województwa.

W ramach działalności Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej utworzył Oddział, który od dnia 2 stycznia 2012 r. przejął dotychczasowe obowiązki Ośrodków Adopcyjno-Opiekuńczych w Rzeszowie, Krośnie, Przemyślu i Tarnobrzegu w zakresie adopcji. Jako następca prawny ROPS w Rzeszowie kontynuował wszystkie rozpoczęte procedury adopcyjne, przejął wszystkie dokumenty dotyczące adopcji ze zlikwidowanych ośrodków, w tym z niepublicznego Katolickiego Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w Krośnie.

Obwieszczeniem Marszałka Województwa Podkarpackiego z dnia 28 grudnia 2011 r. Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej – Ośrodek Adopcyjny w Rzeszowie został wyznaczony do prowadzenia wojewódzkiego banku danych na terenie województwa podkarpackiego.

W okresie 02.01.2012 r. – 30.06.2014 r. do ośrodka adopcyjnego zostało zgłoszonych ponad 900 dzieci z uregulowaną sytuacją prawną z terenu województwa podkarpackiego. Podmiotami zgłaszającymi dzieci z uregulowaną sytuacją prawną do ośrodka adopcyjnego są najczęściej organizatorzy pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo – wychowawcze i sądy.

Zgodnie z art. 164 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w momencie nie pozyskania kandydatów do przysposobienia dziecka na terenie województwa informacja o jego sytuacji prawnej, psychologicznej i zdrowotnej przesyłana jest do ośrodków adopcyjnych prowadzących wojewódzkie banki danych w pozostałych województwach. Natomiast w terminie ustawowym 45 dni, w przypadku nie znalezienia kandydatów do przysposobienia na terenie Polski, dokumentacja dziecka zostaje przekazana do ośrodka adopcyjnego, prowadzącego centralny bank danych, który prowadzi adopcje z przemieszczeniem poza granice kraju. Oddział Ośrodek Adopcyjny w związku z tym, że został wyznaczony do

prowadzenia wojewódzkiego banku danych otrzymuje zgłoszenia dzieci do przysposobienia z pozostałych województw Polski, dla których nie znaleziono rodziny w obrębie danego województwa. Pracownicy OAD analizują karty zgłoszonych dzieci i uzyskują dodatkowe informacje od ośrodków adopcyjnych z terenu Polski.

Zarządzeniem Dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie nr 3/2012 z dnia 3 marca 2012 r. został wprowadzony do stosowania w Oddziale – Ośrodek Adopcyjny Regulamin Komisji Kwalifikacyjnej. W skład Komisji Kwalifikacyjnej wchodzi kierownik Oddziału jako Przewodniczący Komisji oraz wszyscy pracownicy merytoryczni Oddziału jako jej Członkowie. Komisja decyduje o kwalifikacji dzieci zgłaszanych do przysposobienia, kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz o doborze rodziny do potrzeb dziecka.

Posiedzenia Komisji Kwalifikacyjnych zwoływane są w miarę pojawiających się potrzeb, nie rzadziej niż raz na 14 dni. Zgodnie z art. 164 ust. 1 pkt. 5 ośrodek adopcyjny w terminie 14 dni od otrzymania informacji o sytuacji prawnej umożliwiającej przysposobienia dziecka dokonuje kwalifikacji dziecka. Komisja Kwalifikacyjna Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Oddziału Ośrodek Adopcyjny w Rzeszowie wydaje opinie kwalifikujące dzieci do przysposobienia. Dla w/w dzieci zostaje wszczęta procedura zmierzająca do poszukiwania rodziny adopcyjnej.

Komisja Kwalifikacyjna rozpatruje również wnioski o kwalifikację kandydatów na rodziców adopcyjnych. Kwalifikacja jest dwustopniowa: po przeprowadzeniu analizy warunków formalnych oraz sporządzeniu diagnozy psychologiczno-pedagogicznej kandydaci uzyskują kwalifikację wstępną do udziału w szkoleniu. Po zakończeniu szkolenia kandydaci uzyskują kwalifikację do pełnienia roli rodziny adopcyjnej.

Proces diagnozy psychologicznej i pedagogicznej rozpoczyna się od zgromadzenia niezbędnej dokumentacji. Następnym krokiem jest sporządzenie wywiadu adopcyjnego w miejscu zamieszkania kandydatów, którego wzór został określony Rozporządzeniem MPiPS z dnia 22 grudnia 2011 r.(Dz.U. Nr 292, poz. 1721).

W/w diagnozy były sporządzane również kandydatom do przysposobienia spokrewnionego lub spowinowaconego dziecka w tzw. sprawach o przysposobienie

wewnątrzrodzinne a także w momencie zdezaktualizowania się poprzedniej diagnozy lub istotnej zmiany w życiu kandydatów.

Oddział Ośrodek Adopcyjny sporządza także na potrzeby sądu opinie psychologiczne i pedagogiczne, które zazwyczaj dotyczą przysposobień wewnątrzrodzinnych a także przebiegu okresu preadopcji, który trwa do czasu zakończenia sprawy o przysposobienie dziecka. Kandydaci, po pozytywnym rozpatrzeniu przez Sąd wniosku o przyznanie pieczy bezpośredniej nad dzieckiem do czasu zakończenia sprawy o przysposobienie, mogą już sprawować osobistą opiekę nad nim w ich miejscu zamieszkania. Pracownicy ośrodka monitorują przebieg procesu preadopcji, gdy w rodzinie już znajduje się dziecko. Wówczas to pracownicy odwiedzają rodzinę, obserwują relacje między członkami rodziny, wspomagają rodziców w codziennych sprawach, służą pomocą i wiedzą na temat rozwoju dziecka i udzielają pomocy formalno - prawnej.

Dużym obszarem działania w tym okresie jest także wsparcie psychologiczno – pedagogiczne zawiązanej rodziny, które może trwać także po zakończeniu sprawy o przysposobienie na wniosek zainteresowanych. Ponadto rodzice, którzy przysposobili dziecko mogą skorzystać z warsztatów umiejętności wychowawczych, a także wziąć udział w zajęciach grupy o charakterze edukacyjno-wspierającej przed przysposobieniem w celu lepszego przygotowania się do przyjęcia dziecka. Pracownicy ośrodka adopcyjnego także wspierają kandydatów do przysposobienia dziecka w sporządzaniu wniosków o przysposobienie

W związku z art. 172 ust.3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Oddział Ośrodek Adopcyjny opracował program szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych. Decyzją nr 13/2012/RA Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 kwietnia 2012 r. został on zatwierdzony na okres 5 lat. Szkolenie obejmuje 43 godziny zajęć realizowanych w 9 grupowych spotkaniach. Grupa może liczyć od 8 – 15 osób i obejmuje kandydatów na rodziców adopcyjnych, którzy poddani zostali diagnozie psychologiczno – pedagogicznej i uzyskali kwalifikację do udziału w szkoleniu. Celem szkolenia jest przekazanie wiedzy teoretycznej oraz nabycie przez kandydatów umiejętności praktycznych niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania w roli rodzica adopcyjnego.

Metody pracy z grupą koncentrują się głównie wokół metod aktywnych a także mini – wykładów, pogadanek i ćwiczeń. Tematyka zajęć obejmuje elementy prawa rodzinnego, motywację kandydatów do przysposobienia, radzenie sobie ze stratą, także w kontekście niemożności posiadania własnego biologicznego potomstwa, problemy rozwoju dziecka wychowywanego poza rodziną, podstawy wiedzy o zdrowiu, metody stymulowania rozwoju psychofizycznego dziecka, warsztaty umiejętności wychowawczych i problematykę jawności adopcji. Przewidziane są dodatkowe spotkania (fakultatywne) z rodzinami, które już przysposobiły dzieci. Udział w szkoleniu wyposaża kandydatów w niezbędne umiejętności i kompetencje do pełnienia funkcji rodziców adopcyjnych.

Oddział Ośrodek Adopcyjny zapewnia wsparcie emocjonalne kobietom w ciąży oraz pacjentkom oddziałów ginekologiczno – położniczych, które sygnalizują zamiar pozostawienia dziecka bezpośrednio po urodzeniu.

Praktyką lat ubiegłych pracownicy Oddziału Ośrodek Adopcyjny brali udział, na zaproszenie placówki opiekuńczo – wychowawczej w Zespołach Rekwalifikacyjnych ds. Oceny Sytuacji Dzieci przebywających w domach dziecka. Od 2012 roku Zespoły takie powołane zostały również u organizatorów pieczy zastępczej w powiatowych centrach pomocy rodzinie.

4. ANALIZA SWOT SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I PIECZY ZASTĘPCZEJ W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

W Programie zastosowano analizę SWOT jako narzędzie identyfikacji i usystematyzowania mocnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń społecznego obszaru województwa podkarpackiego dotyczącego wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Wyspecjalizowana kadra, świadoma konieczności ciągłego dokształcania się w pracy na rzecz dziecka i rodziny • Doświadczenie zawodowe pracowników instytucji działających na rzecz dziecka i rodziny • Współpraca pomiędzy instytucjami na rzecz dziecka i rodziny • Różnorodna oferta placówek wsparcia dziennego, skierowana do dzieci i młodzieży • Sieć wystandaryzowanych całodobowych placówek opiekuńczo – wychowawczych • Dobre praktyki i innowacyjne rozwiązania w obszarze pracy na rzecz dziecka i rodziny • Istniejące w regionie uczelnie wyższe przygotowujące kadry do realizacji zadań z zakresu polityki społecznej	• Duża rotacja pracowników (asystent rodziny, koordynator, psycholog, pedagog, wychowawca w placówkach opiekuńczo - wychowawczych) • Niewystarczająca liczba wyspecjalizowanej kadry w mniejszych ośrodkach • Brak superwizji dla kadry polityki społecznej • Niski poziom interdyscyplinarnej współpracy pomiędzy przedstawicielami służb społecznych • Brak kompleksowej oferty wsparcia skierowanej do rodziny jako systemu • Niewystarczający dostęp do zintegrowanej, specjalistycznej pomocy dla rodzin • Brak rodzin wspierających • Brak rodzin pomocowych • Niewystarczająca liczba zawodowych rodzin zastępczych, w tym specjalistycznych • Brak systemowego wsparcia w tym brak mieszkań dla usamodzielnianych wychowanków • Niewystarczająca ilość środków publicznych w stosunku do potrzeb na realizację ustawowych zadań • Niedostateczna koordynacja w przedsięwzięciach podejmowanych przez poszczególne instytucje pomocy

SZANSE	ZAGROŻENIA
• Dodatni przyrost naturalny w województwie • Karta Dużej Rodziny • Możliwość pozyskania środków unijnych • Możliwość pozyskania środków rządowych w ramach resortowego programu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej • Możliwość opracowania procedur na podstawie istniejących rozwiązań prawnych • Wzrost udzielanych świadczeń w formie pracy socjalnej • Promowanie rodzinnej pieczy zastępczej w środowiskach lokalnych • Zaangażowanie lokalnych społeczności w podejmowaniu inicjatyw w kształtowaniu sfery publicznej, otwartej na potrzeby funkcjonujących w niej rodzin • Możliwość wykorzystania potencjału wolontariatu, szczególnie młodzieży i osób starszych, poprzez uaktywnienie tych grup w działaniu na rzecz dziecka i rodziny • Możliwość pozyskania do współpracy organizacji pozarządowych • Zaangażowanie lokalnych mediów do promowania rodziny oraz działań i inicjatyw podejmowanych przez	• Zbyt niska świadomość władz lokalnych z korzyści płynących ze wspierania rodziny • Emigracje zarobkowe • Uzależnienie w wymiarze materialnym klientów pomocy społecznej od pomocy społecznej • Brak aktywności własnej klientów pomocy społecznej do poprawy swojej sytuacji życiowej • Wzrost liczby osób korzystających z pomocy społecznej • Rozpad małżeństw, związków konkubenckich • Słabe przygotowanie do pełnienia konkubenckich ról w małżeństwie i rodzinie oraz budowania więzi rodzinnych • Niskie kompetencje wychowawcze rodziców • Niskie kompetencje wychowawcze nauczycieli i wychowawców • Niewystarczający dostęp do form opieki nad dzieckiem w żłobkach, przedszkolach i szkołach • Niewypełnianie zadań ustawowych przez część samorządów lokalnych w zakresie wsparcia dziecka i rodziny, m.in. na rzecz utrzymania dziecka w rodzinie lub bezpiecznego powrotu • Niewystarczające wsparcie

instytucje i organizacje w obszarze wsparcia dziecka i rodziny.	usamodzielniających się wychowanków w procesie usamodzielnienia • Niewystarczające środki finansowe na zatrudnienie pracowników w sektorze pomocy społecznej w stosunku do potrzeb • Uzależnienia chemiczne i nie chemiczne • Wzrost zachorowań na choroby psychiczne • Programy medialne wykorzystujące sytuacje kryzysowe w rodzinie, które prowadzą do zmniejszenia zaufania społecznego do instytucji pomocowych

5. PROGRAM

5.1. CELE PROGRAMU, DZIAŁANIA, WSKAŹNIKI

CEL GŁÓWNY: ***BUDOWANIE I ROZWÓJ ZINTEGROWANEGO SYSTEMU WSPARCIA I POMOCY RODZINIE ORAZ PIECZY ZASTĘPCZEJ W REGIONIE***

I Cel szczegółowy: ***Zidentyfikowanie obszarów problemowych w zakresie funkcjonowania, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej***

Działania:

- Gromadzenie i upowszechnianie informacji dotyczących potrzeb rodzin z uwzględnieniem uwarunkowań terytorialnych oraz działań na rzecz wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej w woj. podkarpackim;

- Analiza problemów społecznych o regionalnym i lokalnym zasięgu oraz praktycznego wykorzystywania wypływających z nich ustaleń i wniosków, przy wykorzystaniu potencjału studentów uczelni wyższych w regionie;

Wskaźniki:

Liczba instytucji gromadzących i upowszechniających informacje w zakresie funkcjonowania, wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

Liczba badań, publikacji, wydawnictw dotyczących problemów społecznych w regionie

Partnerzy w realizacji celu: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe.

Źródła finansowania:

Samorząd województwa, samorządy powiatowe, samorządy gminne oraz ich jednostki organizacyjne, fundusze i programy zewnętrzne, budżet państwa.

II Cel szczegółowy: *Wzmocnienie profilaktyki na rzecz prawidłowego funkcjonowania rodziny i odpowiedzialnego rodzicielstwa*

Działania:

- Wspieranie inicjatyw lokalnych na rzecz rodziny (wspólne spędzanie wolnego czasu w sposób konstruktywny, w tym pikniki rodzinne, festyny, itp.);
- Wspieranie inicjatyw mających na celu podnoszenie kompetencji rodzicielskich (szkolenia, grupy wsparcia, porady, konsultacje doraźne, itp.);
- Wykorzystanie lokalnej infrastruktury do inicjatyw wspierających rodzinę (przedszkola, szkoły, parafie, domy kultury, domy strażaka itp.);

- Wspieranie działań profilaktycznych mających na celu zapobieganie zbyt wczesnemu rodzicielstwu;
- Rozwój wolontariatu w zakresie wsparcia rodziny,(m.in. poprzez szkolenia, treningi, warsztaty);
- Działania zmierzające do uświadomienia władzom lokalnym ważności działań podejmowanych na rzecz rodziny (m. in. szkolenia, konferencje, wizyty studyjne, itp.);
- Organizowanie szkoleń, konferencji itp. promujących skuteczne metody pracy z rodziną (m.in. oparte na wzmacnianiu więzi i poprawie relacji wewnątrzrodzinnych, asystentura rodziny);
- Organizowanie szkoleń, konferencji itp. mających na celu podnoszenie kompetencji wychowawczych nauczycieli szkół i przedszkoli;

Wskaźniki:

Liczba inicjatyw lokalnych, wykorzystujących lokalną infrastrukturę do prowadzenia działań profilaktycznych wspierających rodzinę

Liczba przeprowadzonych szkoleń, warsztatów, treningów dla wolontariuszy

Liczba szkoleń, konferencji, wizyt studyjnych, których celem podnoszenie świadomości władz lokalnych w zakresie znaczenia rodziny

Liczba szkoleń, konferencji itp. promujących skuteczne metody pracy z rodziną (m.in. oparte na wzmacnianiu więzi i poprawie relacji wewnątrzrodzinnych, asystentura rodziny)

Liczba szkoleń, konferencji itp. mających na celu podnoszenie kompetencji wychowawczych nauczycieli szkół i przedszkoli

Partnerzy w realizacji celu: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe

Źródła finansowania:

Samorząd województwa, samorządy powiatowe, samorządy gminne oraz ich jednostki organizacyjne, fundusze i programy zewnętrzne, budżet państwa

III Cel szczegółowy: ***Poprawa funkcjonowania rodziny ze zdiagnozowanymi problemami, będącej w kryzysie***

Działania:

- Promowanie interdyscyplinarnych centrów wsparcia rodziny w każdej gminie oraz upowszechnienie specjalistycznej pomocy (np.: poradnictwo specjalistyczne, konsultacja, mediacja, terapia itp);
- Zwiększenie dostępności usług wspierających dla rodzin zagrożonych rozpadem, m.in. przystosowujących się do sytuacji porozwodowej, doświadczających kryzysu uwarunkowanego rozłąka emigracyjną, doświadczających kryzysu ekonomicznego, z problemem choroby i/lub niepełnosprawności itp.;
- Poszerzenie działalności placówek wsparcia dziennego o ofertę skierowaną do starszych dzieci, młodzieży oraz aktywizowanie rodziców;
- Wspieranie systemowych rozwiązań w pracy z rodziną;

Wskaźniki:

Liczba utworzonych i funkcjonujących interdyscyplinarnych centrów wsparcia rodziny oferujących specjalistyczną pomoc (np.: poradnictwo specjalistyczne, konsultacja, mediacja, terapia itp),

Liczba instytucji, organizacji, które realizują działania wspierające dla rodzin doświadczających kryzysu (szczególnie przy wykorzystaniu systemowych rozwiązań pracy z rodziną)

Liczba placówek wsparcia dziennego, które posiadają ofertę skierowana do starszych dzieci, młodzieży oraz aktywizują rodziców

Partnerzy w realizacji celu: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe

Źródła finansowania:

Samorząd województwa, samorządy powiatowe, samorządy gminne oraz ich jednostki organizacyjne, fundusze i programy zewnętrzne, budżet państwa

IV Cel szczegółowy: ***Poprawa funkcjonowania systemu pieczy zastępczej***

Działania:

- Organizowanie szkoleń dla kadry placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej i specjalistów pracujących z rodzinami zastępczymi, rodzinnymi domami dziecka;
- Organizowanie szkoleń dla kandydatów na rodziców zastępczych;
- Działania na rzecz pozyskiwania kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych, zwłaszcza zawodowych oraz rodzin wspierających;
- Upowszechnianie informacji na temat adopcji dzieci pozbawionych opieki rodziców biologicznych (szczególnie dzieci starszych i chorych, a także wieloosobowych rodzeństw), jako skutecznej formy zabezpieczającej potrzeby dzieci w sposób trwały;
- Działania na rzecz istniejących rodzin zastępczych (m. in. szkolenia, wsparcie, poradnictwo specjalistyczne, superwizja itp.);
- Działania na rzecz rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej (m. in. wspieranie i promowanie form współpracy z rodziną biologiczną, w tym doradztwo, szkolenia itp.);
- Działania mające na celu upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie rozwoju pieczy zastępczej (np. konferencje, spotkania itp.);

Wskaźniki:

Liczba zorganizowanych szkoleń dla kadry w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, koordynatorów i specjalistów pracujących z rodzinami zastępczymi i rodzinnymi domami dziecka

Liczba zorganizowanych szkoleń dla kandydatów na rodziców zastępczych

Liczba pozyskanych kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych, zwłaszcza zawodowych

Liczba przeprowadzonych działań upowszechniających informacje na temat adopcji dzieci pozbawionych opieki rodziców biologicznych (np. kampanie społeczne, konferencje, publikacje)

Liczba działań na rzecz istniejących rodzin zastępczych

Liczba działań na rzecz rodziców biologicznych

Liczba działań mających na celu upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie rozwoju pieczy zastępczej

Partnerzy w realizacji celu: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe

Źródła finansowania:

Samorząd województwa, samorządy powiatowe, samorządy gminne oraz ich jednostki organizacyjne, fundusze i programy zewnętrzne, budżet państwa

V Cel szczegółowy: ***Rozwój form pomocy dla osób usamodzielniających się***

Działania:

- Tworzenie mieszkań chronionych i innych form pomocowych dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej;

- Poradnictwo specjalistyczne dla pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej, którego celem jest bezpieczny start w dorosłe życie;
- Działania zmierzające do poprawy funkcjonowania byłych wychowanków pieczy zastępczej (m. in. treningi, warsztaty, wyjazdy, mające na celu budowanie lub utrzymanie bezpiecznych relacji z rodziną biologiczną itp.);

Wskaźniki:

Liczba utworzonych mieszkań chronionych dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej

Liczba instytucji, organizacji, które realizują działania wspierające na rzecz usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej

Liczba działań (warsztatów, treningów, wyjazdów itp.) podejmowanych na rzecz poprawy funkcjonowania byłych wychowanków pieczy zastępczej

Partnerzy w realizacji celu: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe

Źródła finansowania:

Samorząd województwa, samorządy powiatowe, samorządy gminne oraz ich jednostki organizacyjne, fundusze i programy zewnętrzne, budżet państwa

5.2. SPOSÓB REALIZACJI I FINANSOWANIE PROGRAMU

W imieniu Samorządu Województwa Podkarpackiego realizatorem Programu a zarazem jego koordynatorem będzie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie. Działania przewidziane do realizacji w ramach Wojewódzkiego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020 realizowane będą w formie pracy ciągłej przez cały okres jego obowiązywania. Program realizowany będzie przy współpracy następujących partnerów: jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego, oraz ich jednostki organizacyjne,

placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe.

Podstawowymi źródłami finansowania Programu będą: budżet państwa, środki finansowe samorządu województwa, powiatu i gminy, środki zewnętrzne, w tym fundusze strukturalne oraz środki pozyskiwane przez organizacje pozarządowe. Zakres i realizacja zadań ujętych w Programie będzie uzależniona od wielkości posiadanych środków finansowych przewidzianych w budżetach samorządów.

5.3. MONITORING REALIZACJI PROGRAMU

Wojewódzki Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020 będzie monitorowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie corocznie poprzez analizę sprawozdań złożonych przez podmioty realizujące cele i działania określone w Programie.

Informacja o realizacji Programu corocznie przyjmowana będzie przez Sejmik Województwa Podkarpackiego.

Program podlegał będzie ewaluacji, która dokonana zostanie przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie. Wnioski z monitoringu oraz ewaluacji Wojewódzkiego Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej na lata 2014 – 2020 będą stanowić podstawę do ewentualnej modyfikacji ujętych w nim celów i działań lub definiowaniu nowych.

BIBLIOGRAFIA

1. A. Brzezińska, E. Hornowska. Dzieci i młodzież wobec agresji i przemocy. Wydawnictwo Naukowe Scholar. Warszawa 2007
2. Ambulatoryjna opieka zdrowotna w województwie podkarpackim w latach 2011-2012, Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie, Rzeszów 2013,
3. Bezrobocie rejestrowane I-IV kwartał 2013,GUS,Warszawa 2014,
4. Biuletyn statystyczny województwa podkarpackiego za IV kwartał, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013,
5. Diagnoza problemów oraz zasobów instytucjonalnych w obszarze profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podkarpackim, OIS ROPS, Rzeszów 2013,
6. Komunikat o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podkarpackiego w marcu 2014,Urząd Statystyczny, Rzeszów 2014,
7. Mały rocznik statystyczny Polski 2013, GUS, Warszawa 2013,
8. Ocena zasobów pomocy społecznej województwa podkarpackiego, OIS, ROPS, Rzeszów 2011,
9. Podkarpackie w liczbach 2013, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2013,
10. Praca socjalna, listopad-grudzień 2007 r., Instytut Rozwoju Służb Społecznych (czasopismo)
11. Przegląd regionalny 2012 województwo podkarpackie, Instytut Badań strukturalnych, Warszawa 2013,
12. Rezolucja Komitetu Ministrów Rady Europy Nr 33 (77) o umieszczaniu dzieci poza rodziną
13. Rocznik Demograficzny 2013,GUS,Warszawa 2013,
14. Rocznik Statystyczny Województw 2013,GUS,Warszawa 2013,
15. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, GUS, Warszawa 2013,
16. Rocznik Statystyczny Pracy 2012,GUS,Warszawa 2014,
17. Substancje psychoaktywne- postawy i zachowania, OIS ROPS, Rzeszów 2011,
18. Stan, ruch naturalny i migracje ludności w województwie podkarpackim w 2013 r, Urząd Statystyczny w Rzeszowie 2014,

19. Sprawozdania finansowo – rzeczowe z wykonywania przez gminę i powiat zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej za 2013 rok. Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie.
20. T. Pilch, I. Lepalczyk, Pedagogika Społeczna, Wydawnictwo „Żak", Warszawa 1995,
21. Ubóstwo a zasobność, perspektywa poznawcza życia dzieci objętych rocznym obowiązkiem przygotowania przedszkolnego z terenu województwa podkarpackiego, OIS ROPS, Rzeszów 2013,
22. Założenia projektu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, MPiPS, dokument przyjęty przez Radę Ministrów 30 czerwca 2009r.

Strony internetowe:

1. www.alkoholizm.akcjasos.pl
2. www.mpips.gov.pl
3. www.niebieskalinia.pl
4. www.parp.pl
5. www.rzeszow.uw.gov.pl

PROGRAM ZOSTAŁ OPRACOWANY PRZEZ ZESPÓŁ ROBOCZY W SKŁADZIE:

- Mariola Zajdel-Ostrowska – Dyrektor Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Rzeszowie,
- Małgorzata Bąk – Kierownik Zespołu ds. Organizacji Pieczy Zastępczej, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie,
- Barbara Brzechowska – Starszy Specjalista w Oddziale Nadzoru w Pomocy Społecznej, Wydział Polityki Społecznej, Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie,
- Andrzej Burnat – Główny Specjalista w Oddziale Programowania Perspektywy 2014-2020, Departament Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
- Marcelina Drath – Kierownik Oddziału Ośrodek Adopcyjny, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
- Wojciech Dudek – Sędzia Rodzinny, Sąd Rejonowy w Rzeszowie,
- Anna Dziadosz – Pedagog Oddziału Ośrodek Adopcyjny, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
- Joanna Ferenc-Bar – Kierownik Sekcji Pomocy Środowiskowej, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Rzeszowie,
- Grzegorz Gościński – Główny Specjalista w Departamencie Ochrony Zdrowia i Polityki Społecznej, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
- Mariola Kiełboń – Starszy Wizytator, Kuratorium Oświaty w Rzeszowie,
- Maria Kocór – Adiunkt w Wydziale Pedagogicznym, Uniwersytet Rzeszowski,
- Agnieszka Lew – Zastępca Kierownika w Oddziale Nadzoru w Pomocy Społecznej, Wydział Polityki Społecznej, Podkarpacki Urząd Wojewódzki w Rzeszowie,

- Bernadetta Michna – Kierownik Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno – Konsultacyjnego w Krośnie, Sąd Okręgowy w Krośnie,
- Joanna Miela – Inspektor ds. Projektów, Wojewódzki Urząd Pracy w Rzeszowie,
- Łukasz Molter - Pedagog Oddziału Ośrodek Adopcyjny, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie,
- Zofia Mudryk – Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Ropczycach, rodzic zastępczy,
- Bożena Piątek-Gaweł – Lider, Koordynator w Domu dla Dzieci *Nasza Chata* Towarzystwa Nasz Dom w Przemyślu,
- Ewa Rejman-Dziok – Pedagog w Katolickiej Placówce Opiekuńczo – Wychowawczej w Łące,
- Maciej Sekuła – Kierownik Zespołu Kuratorskiej Służby Sądowej w Krośnie, Sąd Rejonowy w Krośnie,
- Aleksandra Stec – Inspektor w Departamencie Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,
- Agnieszka Ustrzycka – Dyrektor Domów dla Dzieci *Nasza Chata* Towarzystwa Nasz Dom w Przemyślu,
- Paweł Wais – Kierownik Oddziału Programowania Strategicznego, Departament Rozwoju Regionalnego, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie,

WICEMARSZAŁEK WOJEWÓDZTWA

Lucjan Kuźniar